

Den lille livsfilosof

Af seminarielæktor Pia Rose Bøwadt

I 1920 udkommer bogen *Philosophie des Lebens. Darstellung und Kritik der philosophischen Modeströmungen unserer Zeit*, i hvilken nykantianeren Heinrich Rickert kritiserer livsfilosofien, som han, som det fremgår af titlen, betegner som en modestrømning. Livsfilosofien kritiseres bl.a. for at være uvidenskabelig, og begrebet *Leben* er blevet modeord, hvormed man tror at kunne løse alt. Rickert er bekymret, fordi livsfilosofien er dominerende i mange sammenhænge; den skal tages alvorligt, men samtidig mener Rickert, at dens dage er talte. Rickert får ikke ret i sin profeti. Den lever og har det godt. Om end der er meget tavshed omkring livsfilosofien efter Anden Verdenskrig, hvor den er blevet anvendt som nationalsocialismens filosofi, så overvintrer den inden for pædagogikken. Inden for de sidste 10-15 års tid man kan sige tale om, at den har fået en renæssance. Den optræder inden for mange pædagogiske retninger, men på dansk grund især inden for religionspædagogikken, og som det vil fremgå, er jeg ikke ovenud begejstret for det. De følgende overvejelser bygger på min ph.d.-afhandling ”Livsfilosofi og pædagogik. En kritisk undersøgelse af den danske og tyske livsfilosofi med særlig henblik på deres pædagogiske egnethed”, som er indleveret og forsvaret ved Institut for Pædagogisk Filosofi på DPU.

Tysk og dansk livsfilosofi

Den tyske livsfilosofi har bl.a. Arthur Schopenhauer og Nietzsche som foregangsmænd; den har også rødder inden for den tyske romantik. Der er tale om en bred strømning, der i starten af det 20. årh. sætter sig præg på musik, kunst, litteratur, pædagogik, filosofi og teologi. Den danske livsfilosofi har til dels sin egen udformning, til dels er den præget af tysk livsfilosofi. Grundtvig er en vigtig person i forhold til den danske livsfilosof, i og med at han har inspireret den danske livsfilosofiske trio Ludvig Feilberg, Jakob Knudsen og Løgstrup. Den tyske livsfilosofi kommer især til at præge Løgstrup, der i 30'erne læser hos den tyske fænomenolog og livsfilosof Hans Lipps i Tyskland, ligeledes beskæftiger han sig også med en anden tysk fænomenolog og livsfilosof, nemlig Max Scheler, som han skriver prisopgave om.

Livsfilosofiens centrale begreb er *livet selv*. Ærindet er at gå til angreb på alt, der hæmmer livet. Plusordene er instinkt, spontanitet, følelse, stemning, intuition etc., og fjenden er fornuften, teknikken, moderniteten, subjektet, kulturen, videnskaben etc.

Der er både væsentlige ligheder og forskelle mellem dansk og tysk livsfilosofi. Men i det følgende skal der fokuseres på to træk ved livsfilosofien: Anti-intellektualismen og det romantiske syn på barnet.

Løgstrup og den livsfilosofiske religionspædagogik

Den Løgstrup-inspirerede livsfilosofi spiller en central rolle i *Faghæftet for kristendomskundskab*, ligeledes i afløseren *Fælles Mål – Faghæfte 3 – Kristendomskundskab*. Den udgår især fra Århus med bøgerne *Undren og eftertanke* af Bo Rasmussen og Børge Troelsen, *Når du filosoferer i læreruddannelsen* af Bo Rasmussen og Knud Moos, samt *Mening og sammenhæng* af Børge Troelsen og John Rydahl (sidstnævnte dog ikke fra Århus). På hver deres måde trækker de på livsfilosofien. *Undren og eftertanke*, der beskæftiger sig med disciplinen filosofi med børn, får eksplicit betydning for faghæftet, hvor flere sentenser ordret citeres. Livsfilosofien møder vi også hos Elisabeth Dons Christensen og hos Nina Tange. I bredere pædagogiske sammenhænge er det specielt Løgstrup-eleven Mogens Pahuus, der har haft betydning, ikke mindst med bogen *Holdning og spontaneitet*.

Anti-intellektualismen er faktisk ikke særlig udtalt hos Løgstrup. Den findes naturligvis i forfatterskabet, fordi Løgstrup tilslutter sig Knudsen i mangt og meget. Og man kan også sige, at den findes i Løgstrups tale om tilværelsesoplysning, men mest af alt forefindes den i Løgstrup-receptionen. Dette fremgår fx af førnævnte *Undren og eftertanke*, hvor livsfilosofien foretrækkes frem for fagfilosofien, da fagfilosofien iflg. forfatterne kan ødelægge barnets spontane undren. Det hedder: ”Viden om gamle tanker kan, når galt skal være, faktisk være en hindring for at tænke det utænkkelige” (Rasmussen og Troelsen 1993: 17).

Anti-intellektualismen

Anti-intellektualismen er gennemgående inden for de fleste former for livsfilosofi. Man kan finde den hos Schopenhauer, der harcelerer mod universitetsfilosofien, og forholder sig kritisk over for de filosoffer, der lever *af* filosofien, og ikke *for* den. Vi kan også møde den hos én af livsfilosofiens mindre pæne drenge, den tyske livsfilosof Oswald Spengler, hvis bøger inspirerer såvel fascismen som nationalsocialismen. På dansk grund er anti-intellektualismen udtalt hos Ludvig Feilberg, der formentlig kan betegnes som den første danske livsfilosof. Præstesønnen Feilberg er optaget af Grundtvig, men det er vel af mærke ikke Grundtvigs teologi - Feilberg er ikke kristen, men kan tale om en naturreligion - nej, han er optaget af Grundtvigs højskoletanker. Det fremgår specielt af

skriftet *Om Manglen paa Forstaaelse imellem Folkehøjskolen og den akademiske Verden*; et skrift, der indeholder en typisk livsfilosofisk dikotomi: Det akademiske kontra livet. Kritikken er rettet imod universitetet, der betegnes som en "Reflexionsanstalt" – refleksion er parentes bemærket ikke et positivt ladet ord i livsfilosofisk sammenhæng, højskolen har derimod med livet at gøre, på højskolen lærer man at leve. Et andet sted i forfatterskabet kritiserer han det teologiske fakultet, hvor der stadig er en middelalderlig luft. Samtidens religionsundervisning står også for skud. Iflg. Feilberg er den så dårlig, at det resulterer i, at unge mennesker bliver afskrækket i forhold til religion. Det mener Feilberg imidlertid, at der kan rådes bod på, hvis man opretter et folkeuniversitet "... ude på landet i Jylland etsteds" (Feilberg 1918b: 721). Denne placering skyldes formentlig, at man der er i behørig afstand af storbyen, der inden for livsfilosofien oftest står for alt det, der hæmmer det spontane og oprindelige liv. Storbyen er lig med modernitet, teknik, kultur, selvoptagethed og fornuft på bekostning af naturen, det oprindelige liv, følelse, instinkt etc. Den akademiske verden er blottet for, hvad Feilberg betegner som det naturlige selvliv, der er et liv i selvforglemmelse. Hos akademikere raser kulturen på naturens bekostning. Et liv i selvforglemmelse mener Feilberg at kunne finde hos børn, ældre mennesker og hos bønder. Idealet inden for livsfilosofien er det oprindelige liv, det umiddelbare liv, hvilket medfører, som vi ser det her hos Feilberg, at kultur og dermed kundskab er af det onde.

Jakob Knudsen, der er inspireret af Feilberg, og som nævnt naturligvis Grundtvig, fremhæver ligeledes højskolen. Det kommer fx til udtryk i artiklen "Den lærde Skole og Folkehøjskolen". Den lærde skole ødelægger iflg. Knudsen eleverne, bl.a. fordi den forsømmer det menneskelige. Vi møder også dikotomien mellem universitetet og højskolen. Det hedder fx: "Naar de unge, theologiske Kandidater kom fra Universitetets skamløse Kjedsommelighed ud paa Landet, da slog Højskolens friske, frodige Luft dem i Møde" (Knudsen 1948: 72). Skolen ødelægger hos børnene såvel religion, moral, poesi som fædrelandskærlighed, fordi disse emner gøres til en lektie. Den lærde skole taler til forstanden, og ikke til hjertet. Samtidens modstand mod kristendommen skyldes ikke Brandes, mener Knudsen, men skyldes skolens religionsundervisning. Det hedder: "Hvorledes foretages denne Vaccination imod det Religiøse i Skolerne? Derved, at Religionen gøres til et Fag, en Lektie, sommetider til en Ramse, der ofte behandles af en Lærer, der ikke selv tror derpaa. Der er intet, der kan forvanske, ja døde det levende, som dette, at det behandles som en død lektie" (Knudsen 1949: 82). Dikotomien død-levende er naturligvis den mest centrale dikotomi inden for livsfilosofien.

”Barnet”

Jeg varslede indledningsvis, at livsfilosofien er præget af det romantiske syn på barnet. Det finder vi inden for såvel den tyske som den danske. Barnet tilhører den kategori, Jørgen K. Bukdahl har kaldt de særligt vitale, dvs. en gruppe af mennesker, der har en privilegeret adgang til livet, og deriblandt er barnet grundet en forestilling om barnets umiddelbarhed og spontanitet. Løgstrup fremhæver i sit forfatterskab flere steder barnet, første gang i prædikensamlingen fra Sandager-Holevad, hvor det bl.a. hedder, at man skal tage ved lære af barnet, da barnet i modsætning til den voksne kender til sin begrænsning, her forstået som, at barnet ved, at det er skabt, en tanke, den voksne har en uudryddelig tilbøjelighed til at glemme. Men der er også fokus på barnet i artiklen ”Moral og børnebøger”, hvor vi finder det ofte citerede diktum om, at man ikke vil finde på at tage livsmodet fra et barn.

Det romantiske syn på barnet udelukker ikke et autoritært opdragelsessyn. Et syn, man kan møde hos alle tre. Livsmod og livsglæde er iflg. Knudsen resultatet af en opdragelse til lydighed. Han harcelerer imod den moderne pædagogik, der karakteriseres som ”moderne-pædagogisk Humanitet og Slapsvandseri” (Knudsen 1948: 141).

Faghæftet og fælles mål: Hvilke livsfilosofiske træk?

Det romantiske syn på barnet og anti-intellektualismen er på dagsordenen i faghæftet og fælles mål, hvad der måske ikke er så overraskende grundet den rolle, livsfilosofien spiller begge steder. Det fremgår først og fremmest af, at ”Livsfilosofi og etik” optræder som den første af CKF’erne. Man møder eksplicit det romantiske syn på barnet og anti-intellektualismen i undervisningsvejledningen, hvor det hedder, at børn kan optræde som små livsfilosoffer, bl.a. fordi de lever i nuet. At leve i nuet er et karakteristisk livsfilosofisk træk; Løgstrup nævner det tidligt i sit forfatterskab, nemlig i en af prædikerne fra Sandager-Holevad, hvor det hedder: ”Hele livets farve og spænding er betinget af, at det skal gribes i nuet – og leves mens tid er” (Løgstrup 1995: 19). Vi kan også møde det hos Nietzsche, der i skriftet *Historiens nytte* bruger billedet af en græssende hjord, der er til stede i øjeblikket og derfor lykkelig fri for tungsind og lede, fordi dyr ingen hukommelse har, i modsætning til mennesket, der står i fare for at blive handlingslammet, hvis det har for meget historisk sans. Et skrift, hvor vi også finder en vis anti-intellektualisme, i og med budskabet er, at livet skal herske over videnskaben, og ikke omvendt.

I faghæftet tales der om, at undervisningen skal tage udgangspunkt i barnets undren. Inden for den pædagogiske livsfilosofi møder man ofte bestemmelsen af, at filosofi er lig med at undre sig. Hos

den norske filosof Arne Næss, hedder det i bogen *Livsfilosof. Om følelser og fornuft*: ”Filosofien begynder med undren og slutter med undren – dyb undren. Derfor bør vi betragte liv og tilværelse som en strøm. Og det er følelserne, der sætter livet i bevægelse” (Næss 1999: 10). I forhold til skolen har Arne Næss nogle klare holdninger. Han plæderer for en ”følelsernes pædagogik” med vægtlægning på følelse, kreativitet og fantasi. Undervisningen skal tage udgangspunkt i undren. Næss er kritisk over for samtidens skole, der fokuserer for meget på fornuften på bekostning af følelserne, og hans motto lyder, at man skal gå fra ”Orkeskolen til snorkeskolen” (Næss 1999: 153). Livsfilosofien i faghæftet optræder som et kritisk korrektiv til fagfilosofien. Livsfilosofien skildres som hverdagens filosofi. Hvis man retter blikket mod det norske faghæfte *Kristendoms-, religions- og livssynkunnskap* ser det anderledes ud. Der nævner man navne på filosoffer, der skal gennemgås. I den løgstrup-inspirerede livsfilosofi tager man afstand fra fagfilosofien. Den skildres til tider som decideret farlig. Viden slår det forunderlige liv ihjel. Det ses fx i *Undren og eftertanke*, hvor det hedder: ”Pascal, ræven og Heerup vejer i vores filosofihistorie tungere end Platon, Aristoteles og Kant. Det er måske spurve mod kanoner, men det er den filosofi, der kan sikre, at den postmoderne virkelighed ikke bliver menneskeheds sidste” (Rasmussen og Troelsen 1993: 67). Et citat, der også demonstrerer et andet typisk træk ved livsfilosofien, nemlig modernitetskritikken. Livsfilosofien bruges som et værn mod moderniteten, der bl.a. er nihilistisk. Modernitetskritikken kan vi også møde hos Elisabeth Dons Christensen, der er kritisk over for oplysningstiden med dens fokusering på fornuften. Fornuften er nemlig ødelæggende for det forunderlige menneskeliv. Kristendomskundskabsfaget skal iflg. Elisabeth Dons Christensen netop omhandle underet, og ikke være et kundskabs- og vidensfag. Det hedder: ”... at undervise i kundskab og viden dér, hvor det er liv og under om at gøre, det er at tage alt liv og under ud af livet – også undervisnings- og skolelivet” (Christensen 1997: 104). Dikotomien er klar: Liv og under – kundskab og viden. Anti-intellektualismen fremstår tydeligt. I *Fælles Mål – Faghæfte 3 – Kristendomskundskab* fra 2004 er der sket nogle ændringer i forhold til det tidligere faghæfte. Børn karakteriseres stadig som små livsfilosoffer og læreren skal stadig opmuntre barnets undren. Det hedder: ”Læreren bør opmuntre den undren, som børn umiddelbart oplever i naturens verden, og styrke refleksionen over den via det faglige stof” (Fælles Mål 2004: 51). Talen om refleksion og talen om det faglige stof er en tilføjelse, der formentlig er tænkt som en faglig opstramning, men eftersom man bibeholder det romantiske syn på barnet og til dels anti-intellektualismen, vil jeg mene, at man er lige vidt.

Livsfilosofien i religionspædagogikken - en problematisering

Livsfilosofiens store udbredelse i religionspædagogikken i Danmark er for mig at se ikke heldig. Den Løgstrup-inspirerede livsfilosofi har klare skabelsesteologiske konnotationer. Derfor er det ikke passende at anvende den i faghæftet, da faget derved ikke fremstår som et rent kundskabsfag. Men livsfilosofien er også bekymrende i sig selv. Jeg nævnte indledningsvis Rickerts anklage mod livsfilosofien, nemlig at den er uvidenskabelig. En anden indvending mod livsfilosofien er, at den er irrationel. Og iflg. Georg Lukacs, der er yderst kritisk over for livsfilosofien i sin bog *Die Zerstörung der Vernunft*, ender irrationalismen uvægerligt i fascisme og nazisme. Disse beskyldninger kan bestemt diskuteres. Der er nok ingen fare for, at danske skoleelever gøres til små fascister, men jeg mener alligevel, at der er al mulig grund til at træde varsomt i forhold til livsfilosofien, især når den optræder i pædagogiske sammenhænge. Det er problematisk at anvende livsfilosofien inden for uddannelsessystemet, når livet selv er det modsatte af fornuft og refleksion. Det romantiske syn på barnet er ikke gavnligt i en undervisningssituation. Man forsøger bevidst at ophæve lærer/elev-forholdet, men der er tale om en kunstig ophævelse, da magtforholdet stadig forefindes.

Litteraturliste:

Böwadt, Pia Rose: *Livsfilosofi og pædagogik. En kritisk undersøgelse af den danske og tyske livsfilosofi med særlig henblik på disse traditioners pædagogiske egnethed*, ph.d.-afhandling, DPU 2005

Christensen, Elisabeth Dons (1997): "Det religiøse i folkeskolens undervisning", *Kvan*, 1997, nr. 49, p.101-112

Faghæftet for kristendomskundskab, Undervisningsministeriet, København 1995

Fælles mål – Faghæfte 3 – Kristendomskundskab, Undervisningsministeriet, København 2004

Feilberg, Ludvig (1918a): *Om Manglen paa Forstaaelse imellem Folkehøjskolen og den akademiske Verden*, *Samlede skrifter*, København

Feilberg, Ludvig (1918b): *Sammenbragte Breve for Samlere paa Levelæreiagttagelser*, *Samlede skrifter*, København

Knudsen, Jakob (1948): *Livsfilosofi*, København

Knudsen, Jakob (1949): *Idé og Erindring*, København

Løgstrup, K. E. (1995): *Prædikener fra Sandager-Holevad*, København

Næss, Arne: *Livsfilosofi* (1999): *Livsfilosofi. Om følelser og fornuft*, Frederiksberg

Rasmussen, Bo og Troelsen, Børge (1993): *Undren og eftertanke*, Århus 1993